

Pronominiainekset puntarissa

R. TUOMIKOSKI *Asemoisilmaustemme luokittelusta*. Suomi 114:4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 1969. 90 s.

Risto Tuomikoski on suomen kielen kieliopeja tarkastellessaan useinkin havainnut terminologian tai määrittelyn epätarkkuuksia, jotka, kuten monesti osoittautuu, ovat kulkeutuneet kielipista kieliooppiin, jopa kielestä toiseen. Tuomikoskella saattaakin vailta lingvistin koulutusta jossain suhteessa olla ammattikielen-

tutkijaa paremmat edellytykset kiinnittää kriittistä huomiota ilmiöihin, joita lingvisti ehkä on tottunut pitämään selviöinä. En uskalla arvailla, onko hänen biologina tekemällään tutkijantyöllä ollut osuutta kielitieteellisten havaintojen toessa, mutta vanha totuushan on, että jonkin tieteenalan kysymysten tarkasteleminen toisen metodien läpi saattaa olla hyvinkin hedelmällistä.

Tutkimuksessaan Asemoisilmaustemme luokittelusta Tuomikoskella on lähtökohtana se havainto, että termit pronomini ja pronominaali ovat osittain harhaanjohtavat, mikäli pidetään silmällä näiden ainesten tehtäviä. Kielioppiemme pronominiluokittelussa on päällekkäisinä näkyvillä kaksi jakoperustetta: toinen nojautuu pronominin varsinaiseen luokkaan eli sanaluokkaan, toinen käyttöluokkaan eli saneluokkaan (kirjoittaja on omaksunut Aarni Penttilän termiparin sana — sane). Tuomikoski on laatinut luokittelusysteeminsä tietoisesti jälkimmäisen mukaan.

Pronomineista ja pronominaalijohdosista sekä näiden sanaliitoista kirjoittaja käyttää yhteisnimitystä asemoisilmaukset. Luokittelua varten asemoisilmaukset on Nykysuomen sanakirjasta koottu pesyeiksi. Luokkien rajaamiseksi on rakennettu kahdentoista dimension järjestelmä, joka määrittää pesyeet sen perusteella, suhtautuvatko ne positiivisesti vai negatiivisesti dimension osoittamaan ominaisuuteen. — Kirjoittaja huomauttaa, että hänen valitsemansa piirteistö on yksi mahdollinen; tarpeen tullen voi ottaa useampia tai harvempia merkitseviä piirteitä. — Tuomikosken järjestelmän pohjalta on mahdollista mitata asemoisilmaukset seuraavien ominaisuuksien mukaan: persoonaisuus, substantiivisuus — adjektiivisuus, binaarisuus, vasteisuus, suffiksaalisuus eli omistusmuotoisuus, määräisyys ja epämääräisyys (spesies), materiaalisuus, negaationaalisuus, distributiivisuus, numerussuhteet, deiktisyys ja alistavuus.

Dimensioiden ja ominaisuuksien keskinäisten suhteiden pohjalta asemoisilmauk-

set järjestyvät kymmeneen pääryhmään ja niiden alaryhmiin seuraavasti: *deiktiset*: persoonalliset ja demonstratiiviset; *substitutiiviset*: anaforiset ja determinatiiviset eli antisipatiiviset substitutiivi-ilmaukset; *suffiksaaliset* eli *omistusmuotoiset*: resiprookkinen *toinen*, asseveratiivinen *itse*, possessiivinen *oma* ja manentiiviset asemoisilmaukset; *relatiiviset*; *komparatiiviset*: ekvatiiviset ja inekvatiiviset asemoisilmaukset sekä komparatiivin johdin; *interrogatiiviset*; *konsessiiviset* eli *libitiiviset*: relatiivis-konsessiiviset ja konjunktionaalis-konsessiiviset; *distributiiviset*; *kvantoriaaliset*: generaaliset ja eksistentiaaliset ja *numeraaliset*: limitatiiviset ja kvantitatiiviset asemoisilmaukset.

Termeistä, joita edellä on hyvä joukko, kirjoittaja mainitsee osan olevan vielä työnimiä, paremman puutteessa käytettyjä. Termien osalta onkin tätä tutkimusta luettaessa pidettävä kieli keskellä suuta: niitä on paitsi yleensäkin runsaasti, myös paljon uusia sekä entisiä totutusta poikkeavassa käytössä. Termien lukuisuudesta ei kuitenkaan voi juuri kirjoittajaa moittia, sillä käsittelyn luonne vaatii runsaasti eksakteja määritelmiä; päinvastoin on tunnustettava, että kirjoittaja on osoittanut kiitettävää kekseliäisyyttä ja asiaan paneutumista termistönsä laatiessaan. Muuten eksaktiuteen pyrkivässä tekstissä jokin rike jäi ärsyttämään. Minun oli vaikea mieltää esimerkiksi sellaisia ilmauksia kuin tavallista materiaalisempi (s. 77), kun ei käynyt ilmi, mihin verrataan. Hieman kaoottiselta käsittelytapa myös paikoitellen vaikuttaa.

Tutkimuksen päämääräksi on kirjoittaja maininnut asemoisilmausten luokittelun semanttisen perustein; syntaktisia perusteita ei ole käytetty. Tätä periaatetta on noudatettu niin pitkälle, että asemoisilmaukset on esitetty luetteloina. Vaikka syntaktisia ominaisuuksia ei olisikaan pidetty luokittelun perusteena, olisi teksti todennäköisesti ollut havainnollisempaa, jos ilmaukset olisivat esiintyneet luonnollisessa kontekstissa. Kuvastuvathan semanttiset seikat tavalla tai toisella syntak-

sissakin. Koko tämä erottelu tuntui minusta hämmäntävältä. Ilman semanttisten ja syntaktisten suhteiden yleisempää rajankäyntiä minulle ei käynyt selväksi, millä perusteella kirjoittaja piti kutakin piirrettä nimenomaan semanttisena. Asemoisilmausten määritteitä kirjoittaja sen sijaan on käyttänyt hyväksi kvalifioinnissa, mikä minusta on onnistunut menettely.

Silmäillessäni alustavasti teoksen sisällysluetteloä panin merkille, että dimensioita oli yleensä määritelty sivun parin verran, mutta määrällisyyden ja epämäärällisyyden eli spesieksen osuus oli kymmenkunta sivua. Näiltä sivuilta löytyi uusi puheenvuoro ns. spesieskeskusteluun, jonka Aarni Penttilä ja Paaavo Siro aloittivat 1950-luvulla. Spesiesasioista kiinnostuneille voin suositella tutustumista: tekijä näyttää löytäneen itsenäistä sanottavaa, mikä osoittaa, että spesieskysymyksestä voidaan edelleen keskustella.

Kirjoittaja viittaa usein Penttilän ja Siron tutkimuksiin, mutta lähdemaininnoista näkyy, että hän on huolellisesti tutustunut todennäköisesti kaikkeen huomionarvoiseen suomen kielellä pronominiaineiksista kirjoitettuun.

Ulkomaisista tutkijoista näyttävät Noreenin ja Jespersenin ja nuoremmista Sigurd Allénin tutkimukset antaneen virikkeitä työhön. Kun kirjallisuusluetteloä ei ole, en tiedä miten paljon kielitieteen uudet tutkimusmenetelmät ovat vaikuttaneet Tuomikoskeen. Metodiltaan tämä tutkimus noudattaa tavallisimmin fonologiassa käytettyä binaarioppositioihin perustuvaa kuvauseriaatetta.

On sekä ilahduttavaa että hyödyllistä saada tällaisia spontaaneja puheenvuoroja kielentutkimukseemme.

Valma Yli-Vakkuri